

Nem szoktunk lapunkban az alábbihoz hasonló, „szórszálhasogatón” tudományos cikkeket közölni. Három okból most mégis kivételt teszünk; egyrészt azért, mert Jézusnak egy sokszor idézett, de igen sokat vitatott jelentésű mondásról van szó, másrészt azért, hogy a „laikus” olvasó is bepillantasson a szentírásfordítás mélységeibe, nehézségeibe és szépségeibe, s így jobban tudja értékelni a szentírásstudomány szolgálatait is, harmadrészt pedig azért, hogy a Szentírás vasárnapja (szeptember 29.) alkalmából ezzel is kifejezzük tiszteletünket a Biblia iránt.

Joachim Jeremias

Becsüljétek meg kincseteket!

Adalékok Máté 7,6a fordításához¹

A Máté 7,6a-beli logion (= mondás) így hangzik a görögben:

Mé dote to hagian toisz küszin, méde baleté tusz margaritasz hümon emproszthen tón khoirón.

Vagyis: „Ne adjátok a szentet a kutyáknak, és ne dobjátok gyöngyeiteket a disznók elé!” Ez két pontatlanságot is tartalmaz, amelyeket azonban meg lehet szüntetni, ha visszatérünk az arám nyelvű megfogalmazáshoz.

I.

A *to hagian* (= „a szentet”) kifejezés ezen a helyen csak **szent ételt** jelenthet², különösképpen **áldozati húst**. A „**Ne dobjátok oda az áldozati húst a kutyáknak!**” mondat önmagában világos ugyan, de összeütközésben áll a párhuzamos „És ne vessétek gyöngyeiteket a disznók elé!” mondattal. E két mondat nem illik össze, azon egyszerű oknál fogva, hogy a gyöngy nem eleség. Hiszen aligha fogjuk elfogadni azt a kétségbeesett útbaigazítást³, hogy a disznók, „mivel egy pillanatra megtéveszti őket a gyöngyök hasonlósága a felaprított gyümölcsökhöz, amelyekkel egyébként etetik őket”, megpróbálják megenni a gyöngyöket.⁴ *Tekintettel a két sor szinonim voltára, inkább azt kell várnunk, hogy vagy a második sor beszél (az első sorhoz hasonlóan) valami ehettől, vagy az első sor beszél (a másodikhoz hasonlóan) valamilyen ékszerről.*

Nos, J. A. Bolten már 170 évvel ezelőtt szerencsésen megfigyelte, hogy a „**karikát**” (*fülkarikát* vagy *orrkarikát* mint ékszert) jelentő arám *q^edasa'* szó **ugyanazokból a mássalhangzókból** áll, mint „**a szent**” (*to hagian*) jelentésű *qaddisa'*, ill. *qudsa'*.⁵ Mivel pontozás⁶ nélkül a két szó nem különbözik, Bolten és követői azt feltételezték, hogy olvasási hibával van dolgunk. Csakhogy a Máté-evangélium semmilyen fogódzót nem ad egy arám nyelvű eredeti feltételezéséhez. Ha viszont azt feltételezzük, hogy a másolók a szöveg diktálásakor „félrehallották” a szót⁷, akkor meg azzal a nehézséggel állunk szemben, hogy a kiejtésben különbözik a két szó. Ez a nehézség megszűnik, ha megállapítjuk, hogy (a *q^edasa'* mellett) a „**karika**” *qaddisa'* kiejtését is áthagyományozták⁸, s ebben az esetben a két szónak nemcsak a mássalhangzó-, hanem a **magánhangzó-állománya is tökéletesen megegyezik**. Vagyis: *qaddisa'* = 1. szent, 2. karika. A gyöngyök említése a párhuzamos mondatban nagy mértékben valószínűsíti, hogy az első sor értelme eredetileg ez volt: „**Ne rakjátok a kutyákra karikát!**”⁹

II.

A második sor nehézsége nem a gyöngyök említésében rejlik, hanem az *emproszthen* = elé, előtt szóban: láttuk már, hogy túlságosan mesterkéltné lenne az a gondolat, hogy az ember gyöngyöket vet a disznók elé feleségként. Ennek a szokatlanságát még erősebben érez-

1 Az eredeti tanulmány kivonatos fordítása, kiemelések a fordítótól.

2 Vö. 3Móz 22,12 a Septuagintában (LXX).

3 Th. Zahn, Das Evangelium des Matthäus, Leipzig²1905, 303.

4 Nem járunk jobban a régiek utalásával sem, miszerint a gyöngy hasonlít a borsóra vagy a makkra, amit a disznók szívesen esznek.

5 Der Bericht des Matthäus von Jesu dem Messia, Altona 1792, megj. Mt 7,6-hoz.

6 A héberben, ill. az arámban a magánhangzókat pontok (és egyéb jelek) jelölik, de az ősi szövegekben ezeket nem tették ki, hanem csak a mássalhangzókat írták le (= „pontozás nélküli szöveg”). – A Ford.

7 F. V. Filson, The Gospel According to St. Matthew, New York 1960, 105.

8 Tg. Ps.-Jon. Num 31,50; Tg. Jes. 3,20. Szíriül is áthagyományozták mindkét kiejtést.

9 Fülkarikára vagy orrkarikára lehet gondolni; az egyes szám inkább a második lehetőség mellett szól. A Mt 7,6b utómondata („...nehogy ...” stb.) egyik esetben sem illik a kutyákhoz, hanem csak a disznókhoz: mivel a hangsúlyt nem az értékes tulajdon megvalóztatására helyezi, hanem arra a veszélyre, amely az adományozót fenyegeti a megajándékozott részéről, feltehetően a kép másodlagos kiszínezése, helyesebben értelmezése ez.

nénk, ha a disznók elé vetett gyöngyök nem alkotnának számunkra éppen a Mt 7,6a-ból ismerős, közmondászerű beszédmódot.

E tekintetben F. Perles-é a döntő megfigyelés érde-me¹⁰. Két dolgot ismert föl éles szemmel. Először is meglátta, hogy az *emproszthen* alapja az arámban a *b^eappe*, ami azt is jelentheti, hogy „elé”¹¹, meg azt is, hogy „(valakinek, valaminek) az orrára, az ormányára”¹². Másfelől pedig fölismerte, hogy a Mt 7,6-beli *balete* (= vessétek) alapjául szolgáló arám *tarmón*-t ezen a helyen nem szabad „vetni, dobni”-val fordítani, a *ballein* jelentése ugyanis rendkívül széles az Újszövetségben. Az ember vizet „dob” = önt egy mosdótálba (Jn 13,5), bort a tömlőbe (Mt 9,17), kenetet a testre (Mt 26,12); a paraszt „dobja” = szórja a magot (Mk 4,26), „dobja” = ülteti a mustármagot (Lk 13,19); az ember „sorsot dob = vet” (Mk 15,24), „kidobja = kiönti a sót” (Mt 5,13; Lk 14,35), „kidob = kilök valakit” (Jn 15,6), „hamut dob = szór a fejére” (ApCsel 22,23), „zablát dob = tesz a ló szájába” (Jak 3,3). Ezzel teljesen analóg módon az arám *rama*’ (pe’al) nemcsak azt jelenti, hogy „dobni”, hanem többek között azt is, hogy „**elhelyezni, valamire rátenni, ráerősíteni**” (pl. díszvarrást egy ruhára), „rátenni, ráhelyezni, fölvenni” (pl. harisnyát). Ezzel az utóbbi jelentéssel van dolgunk a vizsgált helyen is, amelyet tehát így kell fordítani: „**És ne aggassátok gyöngyeiteket a disznók orrára!**”

Ez a drasztikus kép Jézus hallgatói számára ismerős lehetett a Példabeszédek könyve 11,22-ből: „Mint disznó orrában az aranykarika, olyan a szép asszony jó erkölcsök híján.” Egy palesztinai közmondás pedig így szól: „Aggass bár egy bizonyos dologra (= a disznóra) pálmárügyeket (= bizonyos pálmák zöltségként használ levélbimbói), az mégis ugyanaz marad (= a koszban hempereg).”¹³

Hogy e megfontolásainkkal a Mt 7,6 eredeti szövegéhez jutottunk el, az igazolja, hogy egy távoli helyen, mégpedig egy **önálló hagyományban** valóban a Perles által feltételezett jelentésben maradt ránk. Die Wiederbelebung der Religionswissenschaften (A vallástudományok újraillesztése) c. könyvében (I, 43, 4) Al-Ghazali a következő megfogalmazásban említi: „És mondá Jézus: „Ne akasszatok gyöngyöket a disznók nyakába!”¹⁴ Még messzebbre, nevezetesen a 7. században élt, s az iszlámra áttért zsidó Ka’b al-Akhbárhoz ve-

zeti vissza a hagyományt Szajjid Morthadhá, aki a 18. században gyűjtötte Al-Ghazali magyarázatait. Nála így hangzik a szóban forgó mondás: „Ne rakjátok gyöngyeiteket a disznók orrára!”¹⁵

III.

Hogy a *qaddisa*’-t (= karika) a görögre fordításkor a *hagion*-nal (= szent) adták vissza, annyiban nem okozhat meglepetést, hogy **az áldozati hús kutyák elé vetése** egyáltalán nem volt olyan abszurd gondolat, mint amilyennek első pillanatban tűnhet; ellenkezőleg, nagyon is kézenfekvő volt. Ami először is a *bálványáldozati húst* illeti, Aseneth azzal fejezi ki elfordulását atyái válásától, hogy az általa bemutatott áldozatból való húst kihajítja az ablakon – *toisz kūszi bróma* (= eledelül a kutyáknak)¹⁶. De a zsidó térségben is fontos kérdés volt, szabad-e bizonyos körülmények között a kutyák elé dobni *az áldozati állatok húsát*. Ha ugyanis egy áldozatra rendelt állatot maradandó testi károsodás ért, attól kezdve emberi fogyasztása tilos volt, még ha hibátlan állatra cserélték is ki; azáltal, hogy áldozati állatnak szánták, egyfajta „eltörölhetetlen jegyet” nyert. Csak az volt vitatott, hogy az ilyen állatok húsát legalább kutyaeledelnek szabad-e használni.¹⁷ Az uralkodó nézet ezt nem engedte meg: a Misna úgy rendelkezett, hogy a halálos testi hibával bíró áldozati állatokat „nem szabad kicserélni, hogy aztán a kutyákkal etessék fel őket”¹⁸.

A *qaddisa*’ téves fordítása *hagion*-nal (első sor) – ami azt eredményezte, hogy a *b^eappe*-t is tévesen fordították *emproszthen*-nel (második sor) (Mt 7,6; Tam 93) – mélyreható változást jelentett ugyan a két *képben*, a Mt 7,6-beli *logion értelmében* azonban mégsem.

A fenti fejtegetések lényegileg nem tartalmaznak új felfedezéseket, mert azok Bolten és Perles nevéhez fűződnek. Az ő gondolatmeneteiknek azonban voltak olyan nehézségei, amelyeket ki lehetett küszöbölni, továbbá amazokat igazoló anyagot tudtunk felmutatni. Így aztán igen valószínű, hogy Mt 7,6a **eredetileg** a következő, igen plasztikus képet tartalmazta:

„Ne rakjatok a kutyákra (arany-, ezüst-) karikát,
és ne aggassátok gyöngy(füzér)eiteket a disznók orrára!”

Forrás: Abraham unser Vater. Festschrift für Otto Michel, Leiden/Köln 1963, 271-275.

10 F. Perles, Zur Erklärung von Mt 7,6; ZNW 25, 1926, 163-164.

11 Példák G. Dalmannál, Grammatik des jüdisch-palestinischen Aramäisch, Leipzig ²1905, 231-232.

12 Példák az ‘*apa*’ = orr, ormány-ra Perles-nél, i.m., 164.

13 b. Ber. 43b

14 M. Asin et Palacios, Logia et agrapha Domini Jesu apud Moslemicos scriptores, asceticos praesertim, usitata (I), Patrologia Orientalis XIII 3, Paris 1919, 350, Nr. 4.

15 Uo., Nr. 4., kisbetűvel.

16 Joseph und Aseneth, ed. P. Batiffol, Studia patristica 1-2, Paris 1889-90, 52,13-16; vö. 57,14-15 (Dr. Chr. Burchard utalása).

17 b. Pes. 29ab

18 Tem. 6,5 vége.